

DUSÍKATÉ DERIVÁTY

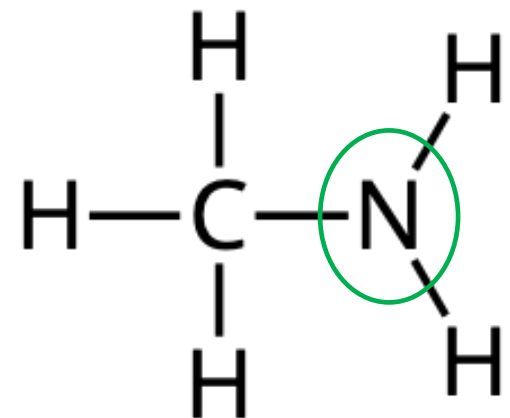
AMÍNY

MGR. LUCIA BREZNAKOVÁ

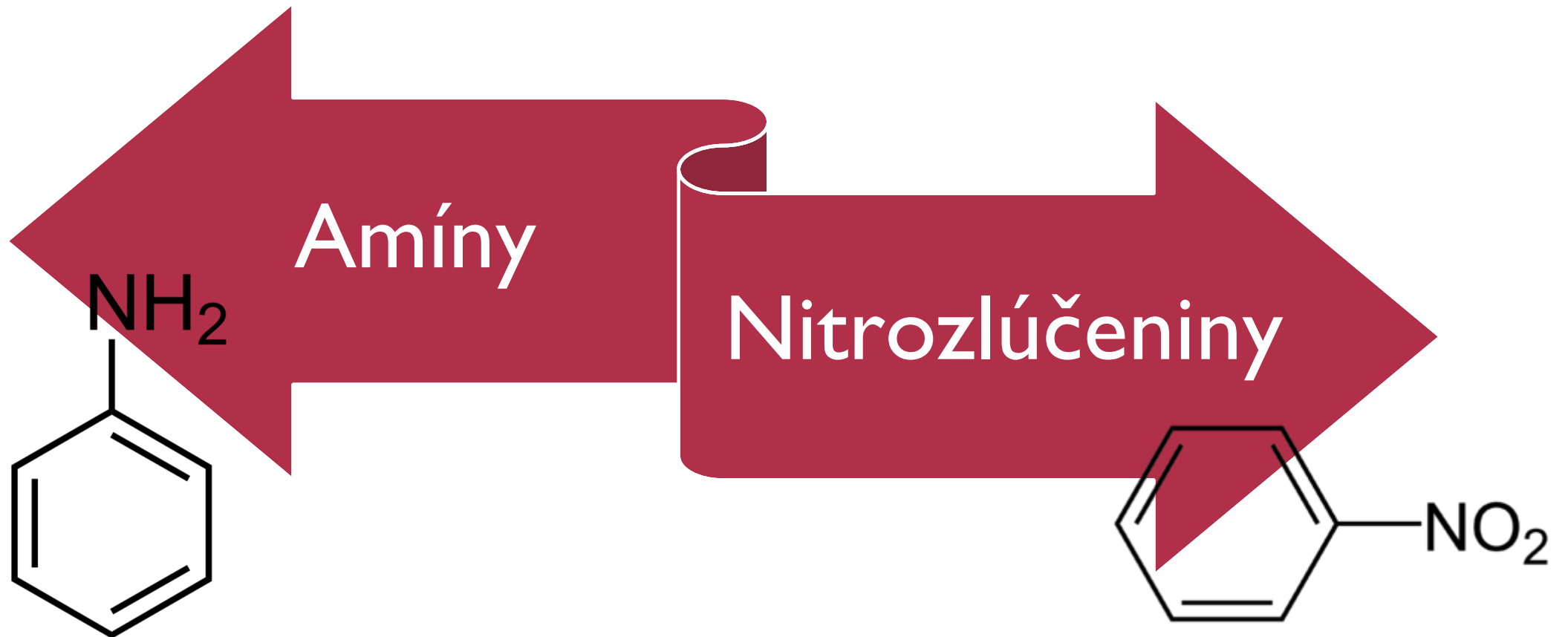
GVPT, MARTIN

DUSÍKATÉ DERIVÁTY UHĽOVODÍKOV

- Organické zlúčeniny, v ktorých sa jeden alebo viac atómov uhlíka viaže s atómom dusíka
- Obsahujú väzbu **C-N** (dusík väčšinou trojväzbový)

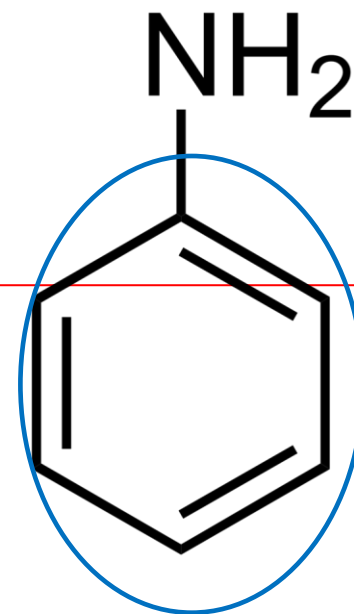
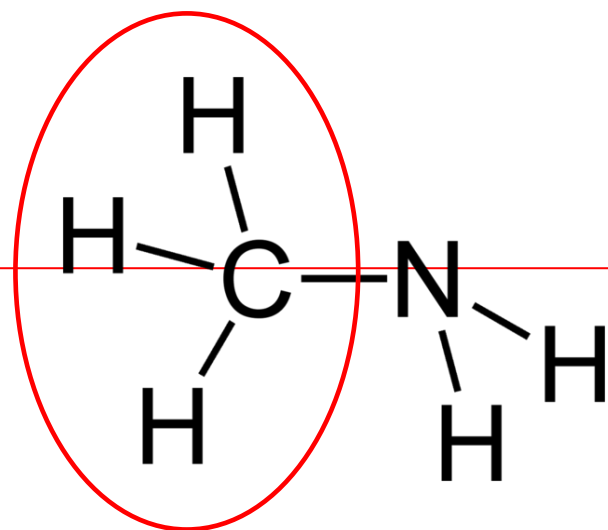

ROZDELENIE

AMÍNY

- Dusíkaté deriváty uhl'ovodíkov, ktoré vznikajú nahradením jedného, dvoch alebo troch atómov vodíka v amoniaku **alkylovým**/ **arylovým** zvyškom **-R/-Ar**

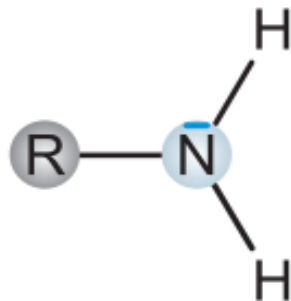

ROZDELENIE PODĽA POČTU NAHRADENÝCH VODÍKOV V AMONIAKU

R- v
sekundárnych
alebo
terciárnych
rovnaké alebo
odlišné

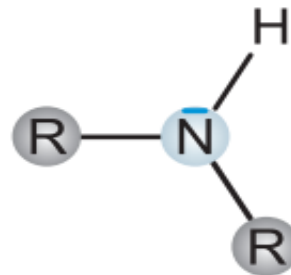
primárne

- nahradením jedného atómu vodíka v NH_3

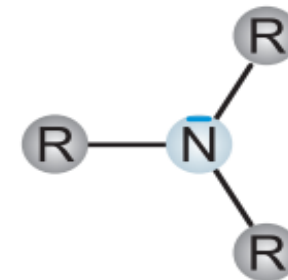
sekundárne

- nahradením dvoch atómov vodíka v NH_3

terciárne

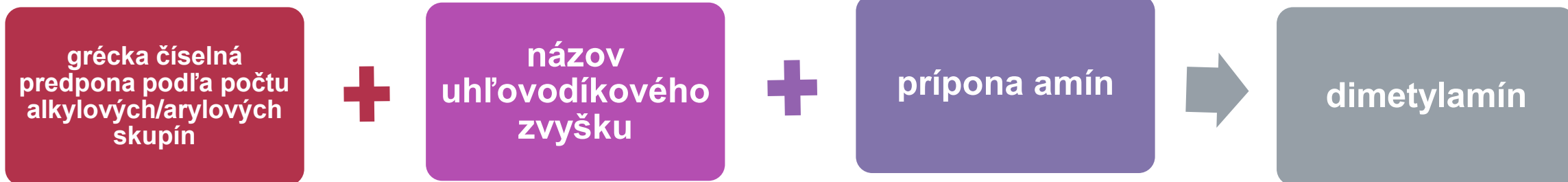
- nahradením všetkých troch atómov vodíka v NH_3

NÁZVOSLOVIE

A. SYSTÉMOVÉ

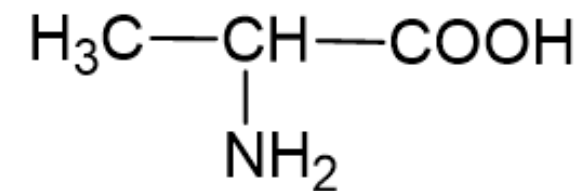
I. ak amino skupina je **hlavnou skupinou**

NÁZVOSLOVIE

A.SYSTÉMOVÉ

II. Ak aminoskupina **nie je hlavnou skupinou**

grécka číselná
predpona podľa
počtu amino
skupín

+

predpona amino

+

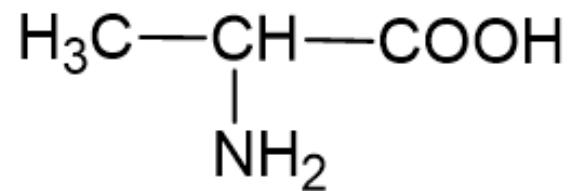
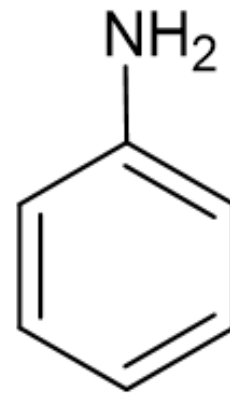
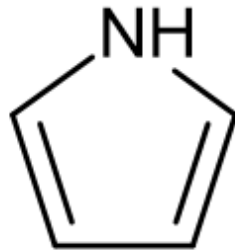
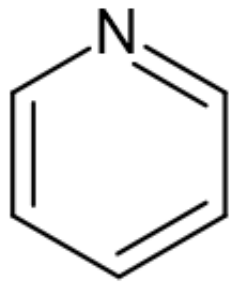
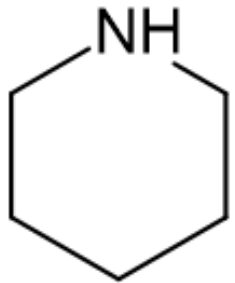
názov
uhl'ovodíka

kyselina 2-
aminopropánová

NÁZVOSLOVIE

B.TRIVIÁLNE

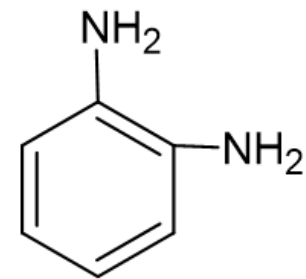
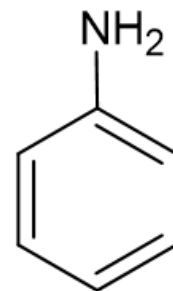
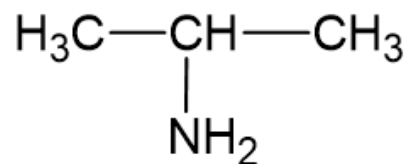

- 1.piperidín
2. pyridín
- 3.pyrol
4. anilín
- 5.alanín

Precvič sa

- I. dietylamin
- II. etylmetylamin
- III. etyléndiamín
- IV. 2-nitroanilín

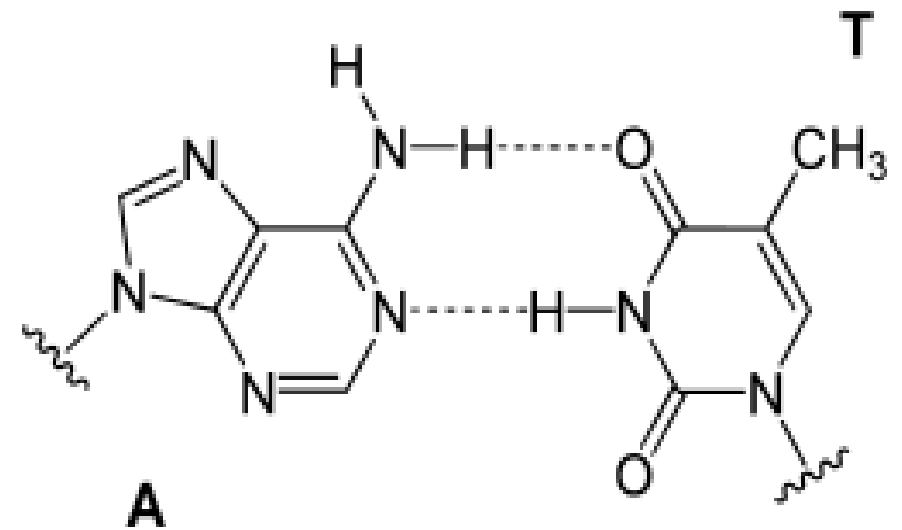
FYZIKÁLNE VLASTNOSTI

Skupenstvo

1. Nižšie- plynné, štiplavo zapáchajúce po amoniaku
2. Stredné- kvapalné, nepríjemné zapáchajúce
3. Vyššie- tuhé, bez zápachu

Rozpustnosť

- Nižšie vo vode rozpustné (tvoria vodíkové mostíky), s rastúcou Mr rozpustnosť klesá

TV a TT

- Vyššie oproti zodpovedajúcim uhl'ovodíkom kvôli medzimolekulovým vodíkovým väzbám- iba u primárnych a sekundárnych amínov (terciárne nie)

Iné

- Aromatické amíny- toxické, vstrebávajú sa cez kožu, karcinogénne

CHEMICKÉ VLASTNOSTI

■ Závisia:

1. od charakteristickej skupiny -NH_2
2. Počet a charakter uhľovodíkových zvyškov

Polarita

- Väzba **C - N** polárna, málo polarizovateľná → malá schopnosť zániku väzby

CHEMICKÉ VLASTNOSTI

- Voľný elektrónový pár na dusíku spôsobuje:

Nukleofilné vlastnosti

- nukleofilné činidlá
- pri reakciách so zlúčeninami s elektrofilným charakterom

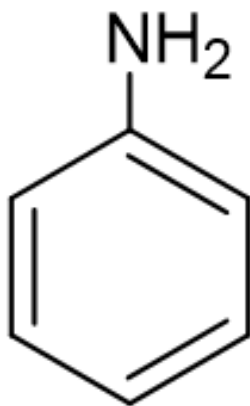
Zásaditý charakter

- pri reakciách s kyselinami
- vznik **amóniových solí**

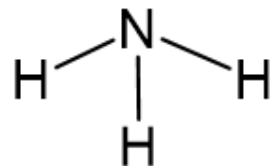
Brönstedová
zásada

POROVNANIE ZÁSADITÉTO A NUKLEOFILNÉHO CHARAKTERU AMÍNOV

arylamíny

amoniak

alkylamíny

POROVNANIE ZÁSADITÉTO A NUKLEOFILNÉHO CHARAKTERU AMÍNOV

arylamíny

amoniak

alkylamíny

+ M efekt -NH₂ skupiny na jadro
Voľný elektrónový pár vtáhovaný do
konjugácie π väzieb na jadre,
znížená elektrónová hustota na N
menšia zásaditosť a nukleofilita

+ Iefekt alkylov
elektrónové zahustenie na N
Vyššia zásaditosť a nukleofilita
väčšia schopnosť prijať H⁺

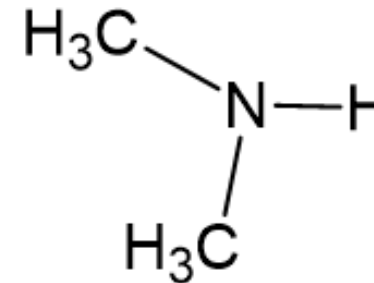
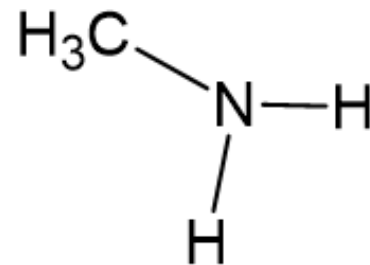
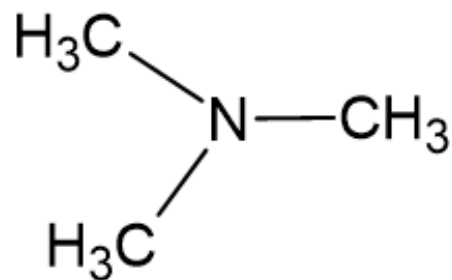
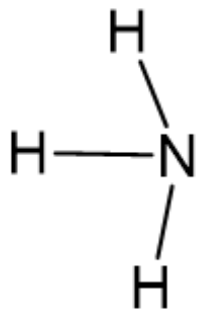
POROVNANIE ZÁSADITÉTO A NUKLEOFILNÉHO CHARAKTERU AMÍNOV

amoniak

terciárny
amín

primárny
amín

sekundárny
amín

POROVNANIE ZÁSADITÉTO A NUKLEOFILNÉHO CHARAKTERU AMÍNOV

Všetky silnejšie zásady ako amoniak

terciárne amíny

primárne amíny

sekundárne amíny

Bázickosť a nukleofilita zhoršená kvôli stérickým faktorom bránia naviazaniu H^+

1x +I efekt alkylov
zvýšenie elektrónovej hustoty
Väčší záporný náboj na N
väčšia schopnosť prijať H^+

2x +I efekt alkylov
zvýšenie elektrónovej hustoty
Väčší záporný náboj na N
väčšia schopnosť prijať H^+

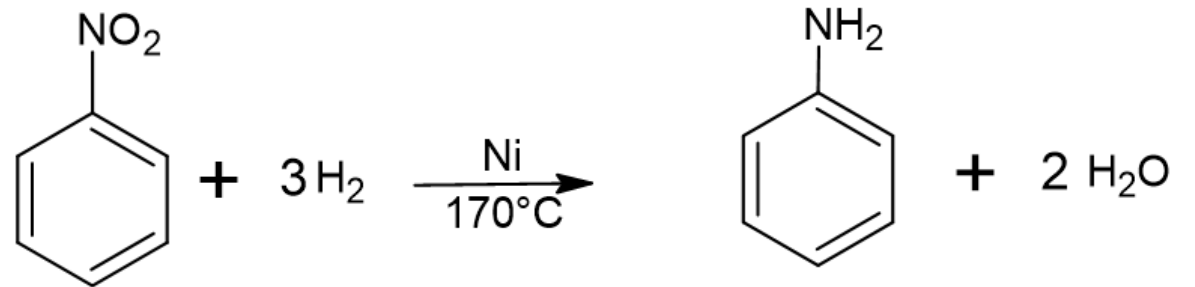
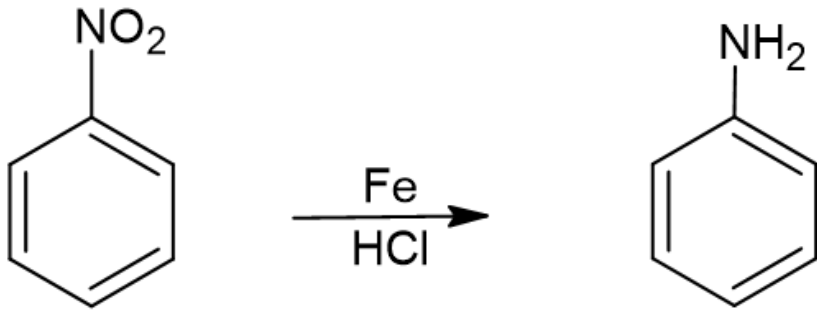
PRÍPRAVA AMÍNOV

PRÍPRAVA AMÍNOV

I.Redukciou nitrozlúčenín

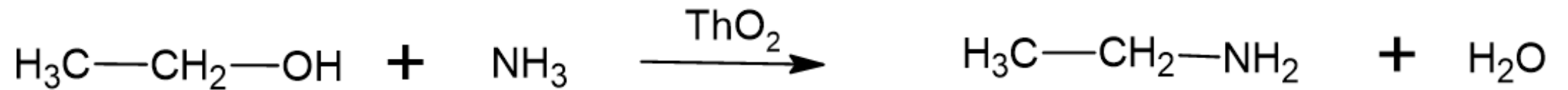
- Pôsobením železa v kyslom prostredí alebo katalytickou hydrogenáciou

PRÍPRAVA AMÍNOV

II.Z alkoholov amonolýzou

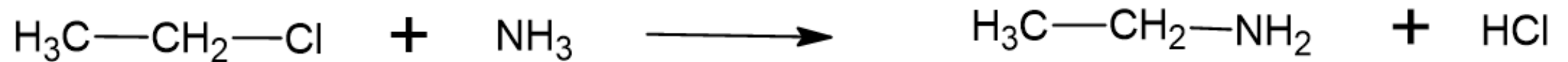
- Pôsobením amoniaku za katalýzy oxidom tóričitým

PRÍPRAVA AMÍNOV

III. Z halogénderivátov nukleofilnou substitúciou

- Pôsobením amoniaku

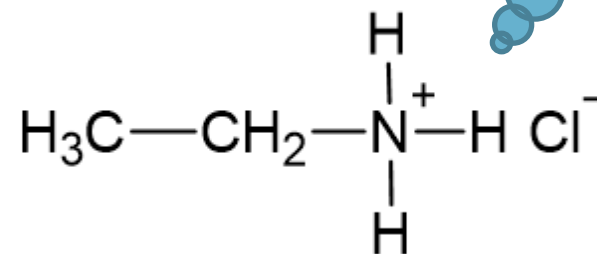
REAKCIE AMÍNOV

REAKCIE AMÍNOV

A. Reakcie s kyselinami

- Prejavia sa zásadité vlastnosti amínov vďaka voľnému elektrónovému páru
- Prijatie protónu vodíka od kyseliny
- Vznik **amóniových solí**

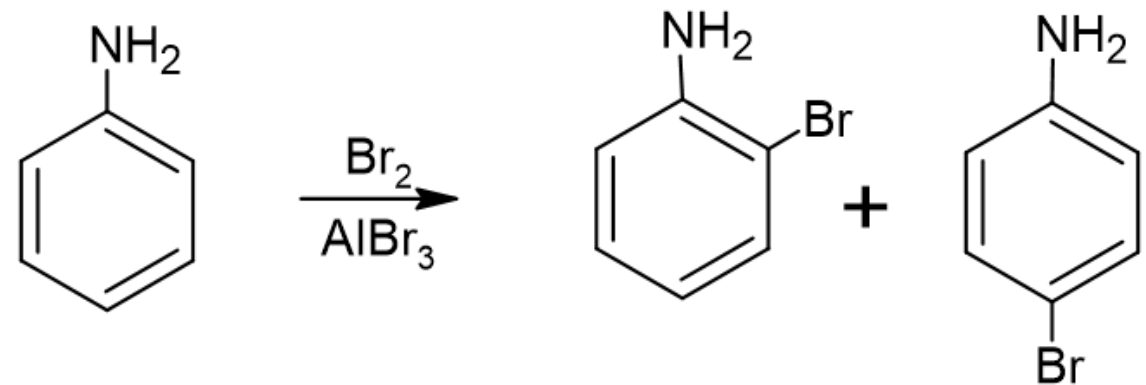
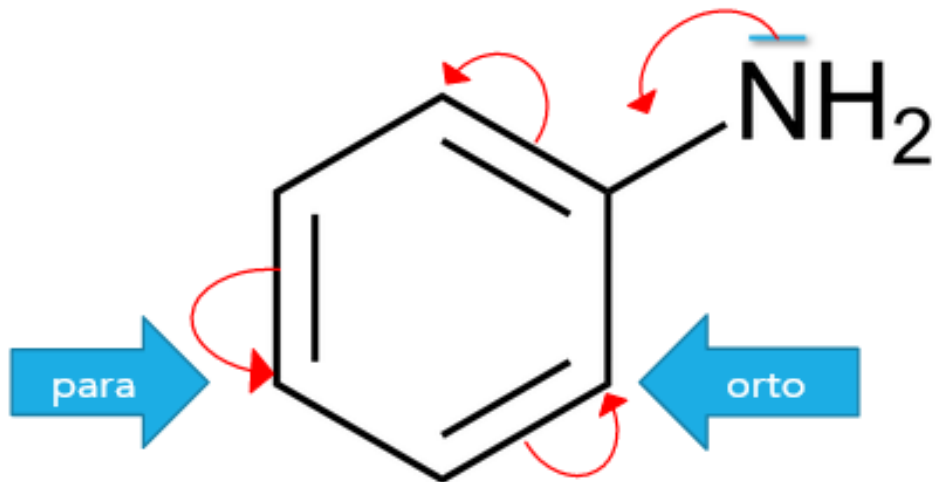
etylamóniumchlorid

REAKCIE AMÍNOV

B. Elektrofilné substitúcie

+ Mefekt, - Iefekt

- **-NH₂ skupina substituent I. triedy-** orientácia druhého substituenta do polohy **orto a para**

REAKCIE AMÍNOV

C. Diazotácia

Používa sa aj na rozlíšenie primárneho, sekundárneho a terciárneho amínu

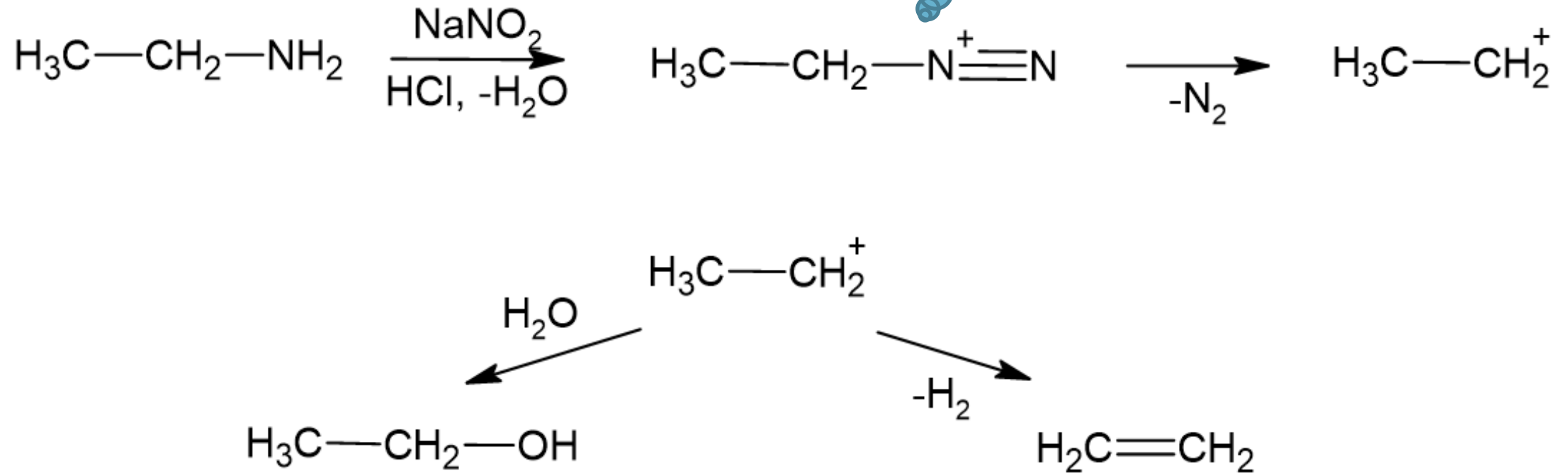
- Priama substitúcia aminoskupiny nemožná
- pôsobením alkalického dusitanu v prostredí HCl
- Vznik **diazóniových solí**

Diazónové soli

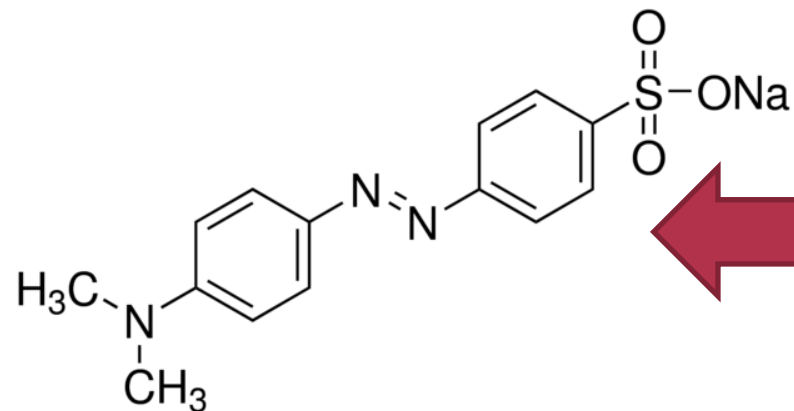
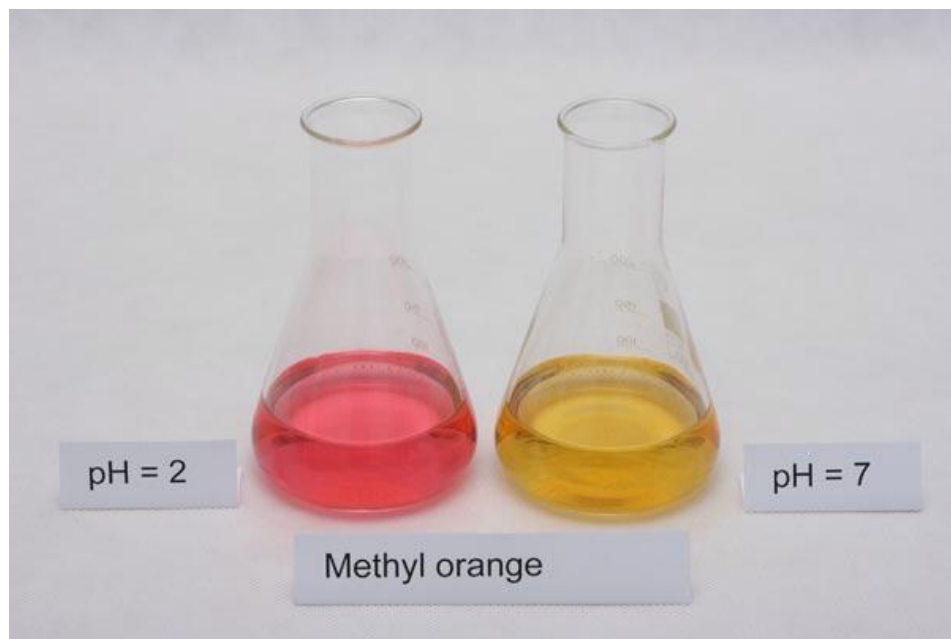
- Nestále a reaktívne zlúčeniny, ľahko sa rozkladajú na N_2 a karbkatión, ktorý sa stabilizuje nukleofilnou substitúciou (H_2O) alebo elimináciou ($-H_2$)
- **Využitie**- organická syntéza (výroba syntetických farbív - **azofarbív**)

Diazotácia

Diazóniová
soľ

Azofarbivá

Metyloranž

Syntetické farbivá s väzbou $-N=N-$, ktorá spôsobuje zafarbenie zlúčeniny a jej využitie ako pH indikátora

Metyloranž

1. V kyslom prostredí- **oranžový**
2. V zásaditom prostredí- **žltý**

NAJVÝZNAMNEJŠIE AMÍNY

NAJVÝZNAMNEJŠIE AMÍNY

METYLAMÍN

- Bezfarebný horľavý nepríjemne zapáchajúci plyn
- Vzniká pri rozklade bielkovín
- Spôsobuje charakteristický **zápach rybieho mäsa**(spolu s dimetyl a trimetylamínom)

Využitie

- Výroba liečív (adrenalín), kofeínu, insekticídov, fungicídov

NAJVÝZNAMNEJŠIE AMÍNY

HEXAMETYLÉNDIAMÍN

Využitie

Výroba polyamidových vlákien (**silón, nylon**)

TETRAMETYLÉNDIAMÍN (PUTRESCÍN) PENTAMETYLÉNDIAMÍN (KADAVÉRÍN)

- Vznik rozkladom bielkovín pri hnití mäsa
- **Toxické (mŕtvolné jedy)**

Využitie

- Putrescín je predstaviteľ biosyntézy polyamidov(rastovoregulačný, antistresový efekt v rastlinnom a živočíšnom tele)

Ako na zápach?

Vznik amóniovej soli, ktorá nezapácha

NAJVÝZNAMNEJŠIE AMÍNY

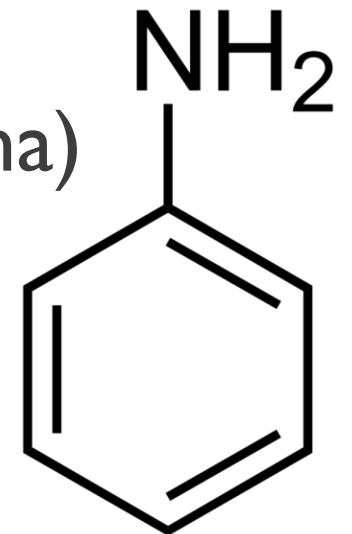
ANILÍN (FENYLAMÍN)

- Bezfarebná toxická zápachajúca olejovitá kvapalina
- Na vzduchu sa sfarbuje do žltá, čierna
- Súčasť čiernouhoľného dechtu
- Silne toxický(rozpad erytrocytov- anilínová rakovina)

Využitie

- Výroba farbív a liečív, antioxidantov, indiga

Indigofera tinctoria

Indigo

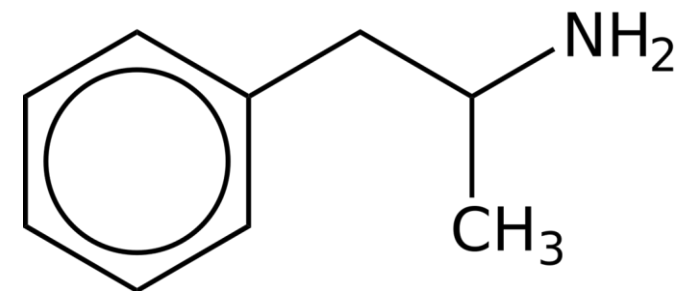
syntetické
alebo prírodné

NAJVÝZNAMNEJŠIE AMÍNY

AMFETAMÍN

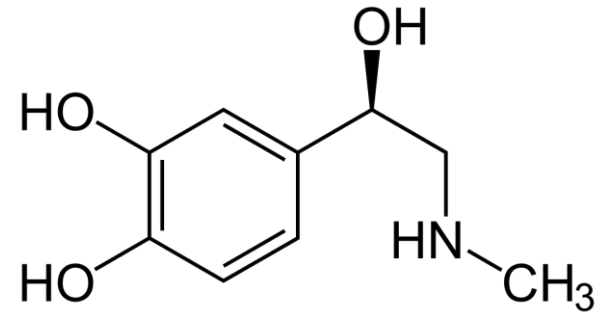
- Psychotropná látka so stimulačnými účinkami
- Zvyšuje tlak krvi a tep
- **Dlhodobé používanie**- halucinácie, psychické poruchy

NAJVÝZNAMNEJŠIE AMÍNY

ADRENALÍN

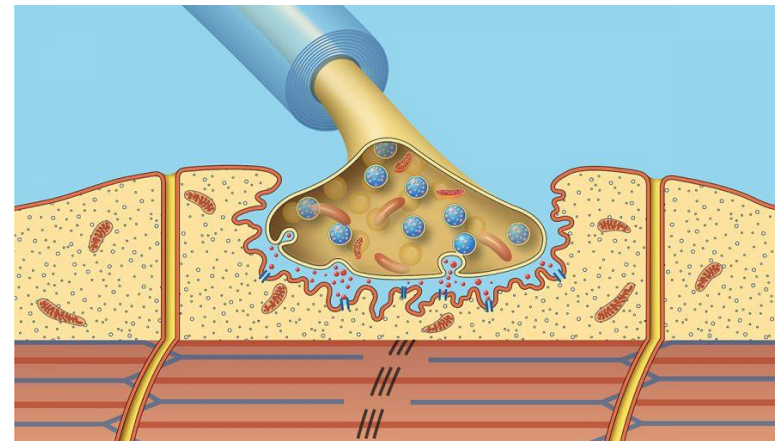
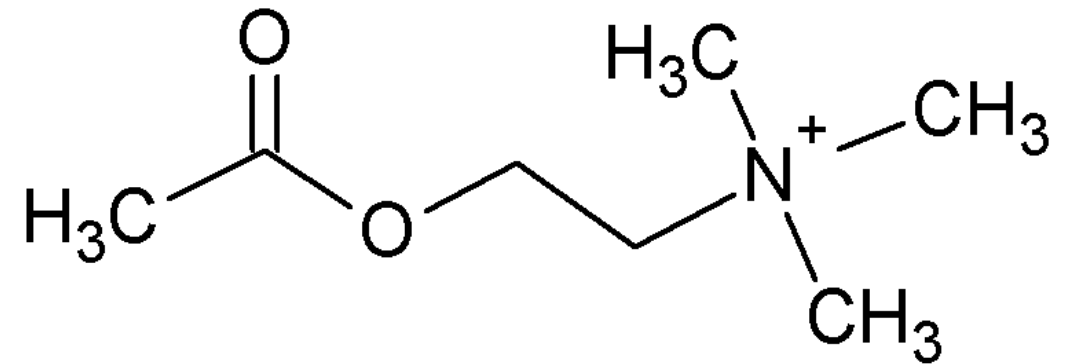
- Hormón produkovaný dreňou nadobličiek
- **Protistresový hormón-** pôsobí dráždivo na CNS, srdce, dýchanie, zvyšuje krvný tlak, hladinu cukru

NAJVÝZNAMNEJŠIE AMÍNY

ACETYLCHOLÍN

- **Neurotransmitér**
- Prenos nervových vzruchov medzi neurónmi
- Kognitívne funkcie, nervovo-svalová činnosť, koncentrácia, učenie, pamäť, kvalita spánku

NAJVÝZNAMNEJŠIE AMÍNY

ALKALOIDY

- **dusíkaté organické látky** zásaditej povahy, ktoré už v malých množstvách majú **výrazný biologický účinok na organizmus**
- *Napr. chinín, nikotín, morfín, kodeín, heroín*

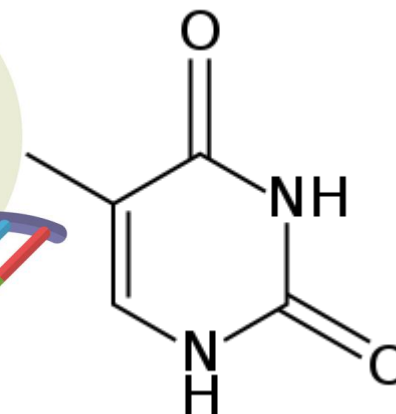
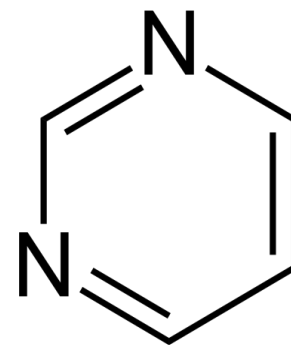
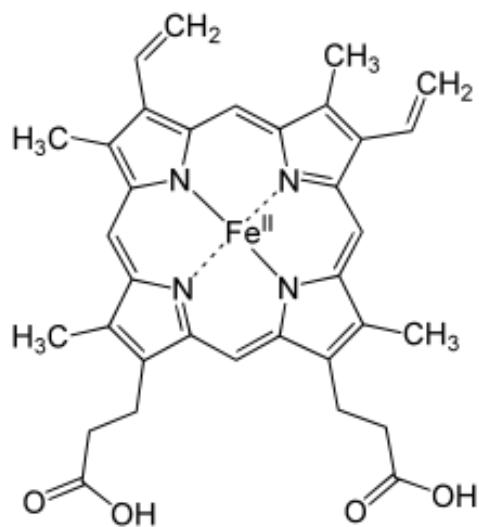
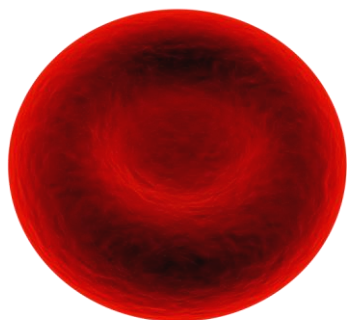
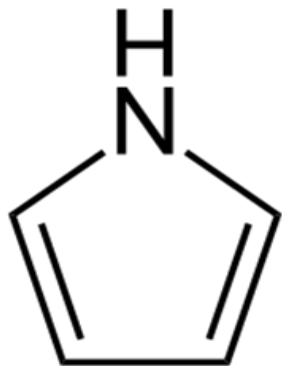

SCHNEIDER
GRADE PHARMACY

NAJVÝZNAMNEJŠIE AMÍNY HETEROCYKlickÉ ZLÚČENINY

- Prírodné alebo syntetické látky, ktoré v cykle majú okrem atómu uhlíka naviazané aj atóm/atómy iných prvkov -tzv. **heteroatómy** (najčastejšie O, S, N)
- napr. *pyrol*, *pyrimidín*, *purín*

ZDROJE

- <https://vegis.sk/indigo-prasok-pravy/p2840>
- <https://sk.wikipedia.org>
- <https://konopkar.sk/2018/07/09/synteticke-drogy-predpise-neurolog-ci-psychiater-lekarska-marihuana-na-slovensku-vsak-nadalej-chyba/>
- <https://oskole.detiamy.sk/clanok/indukcny-a-mezomerny-efekt>
- <https://klocher.sk/co-sa-naozaj-stane-s-nasim-telom-po-smrti/>
- <https://vedanadosah.cvtisr.sk/priroda/chemia/pribehy-neuroprenasacov-acetylcholin-latka-bez-ktorej-sa-clovek-ani-nepohne/>